

Wetenschappelijke navorming Prof. Dr. Freddy Mortier

Over menselijke resten tentoongesteld
in musea

Vrouwenhoofd van Adolphe Burggraeve (1806-1902)

De boreling van Burggraeve

Frederik Ruysch (1638-1731) preparaat van kinderhoofd

-
- onderwijs- en onderzoeksdoeleinden
 - Maar ook: *gemaakt* om tentoongesteld te worden, cfr. publieke toegankelijkheid van het anatomische kabinet van de Gentse universiteit tijdens gemeentefeesten
 - Uit lijken van minder gegoede patiënten uit het Gentse hospitaal

-
- Objectiverende blik van de wetenschap en beperking tot publiek van alléén medici: product van de 19de eeuw
 - Esthetische en morele elementen (omgaan met de dood, memento mori) uitgewist
 - Vrouwenhoofd van Burggraeve staat in GUM, een *museum*

Catacomben van Parijs

- 1785-87: begin opruiming van het Cimetière des Innocents; plaatsing in de ondergrondse steengroeven – Ossuaire municipal de Paris (1785)
- In fasen tot 1859 (Hausmann-werken): opruiming van parochiebegraafplaatsen
- Ongeveer 6 mio skeletten

Concept eind 18de eeuw

Plaats van recollectie (religieuze, profane opschriften in allerlei talen)

decoratief bedacht (namen voor bepaalde plekken, gedenkplaten, ..)

Heel beperkt publiek toegankelijk (rustplaats; depot)

Ainsi tout change, ainsi tout passe :
Ainsi nous-mêmes nous passons.
Hélas ! sans laisser plus de trace
Que cette barque où nous glissons
Sur cette mer ou tout s'efface.

LAMARTINE.

NU: thanatotoerisme / museum tentoonstelling

Menselijke resten?

Science Museums Group Human Remains Policy, 2018

De lichamen en delen van lichamen van eens levende personen van de soort Homo Sapiens: skeletten of delen ervan, zacht weefsel inbegrepen organen en huid, embryo's en dia-preparaten van menselijk weefsel.

Uitgezonderd: haar, nagels, urine en uitwerpselen

Ook inbegrepen

- Door menselijke vaardigheden met niet-menselijk materiaal verbonden menselijk materiaal
- rituele objecten die menselijk materiaal integreren

menselijke resten

Menselijke resten in musea

Waar vandaan?

Enkele voorbeelden

<https://www.mnhn.fr/en/human-modern-remains>

<http://forensicanthropology.eu/osteological-collections/#page-content>

Cushing Brain Collection (Yale Medical School, 550 s)

Lima Brain Museum (3000 s)

Naturhistorisches Museum Wien (50000 s menselijke resten)

Niet-wederzijds exclusieve categorieën:

Archeologische vondsten

Collecties *uit* wetenschappelijk onderzoek / onderwijs

Collecties *voor* wetenschappelijk onderzoek / onderwijs

Anatomische curiosa

Relieken

Trofeeën

Etnische “kunst”- collecties

.....

reliëken

Heiligen, helden, politici, geleerden
en kunstenaars

Hart Voltaire

“Son esprit est partout, mais son coeur est ici” (Villette)

Hersenen Voltaire

Urne en cristal taillé, montée sur un socle en bois,
dans laquelle est conservé, au Théâtre Français, un fragment résiduel
du cerveau de Voltaire.

Le couvercle en cristal est scellé par une bande de papier gaufré.
Au socle est attaché le cachet de la pharmacie Mitouart,
rue Coquillière.

Rest Voltaire

Lichaam van Voltaire

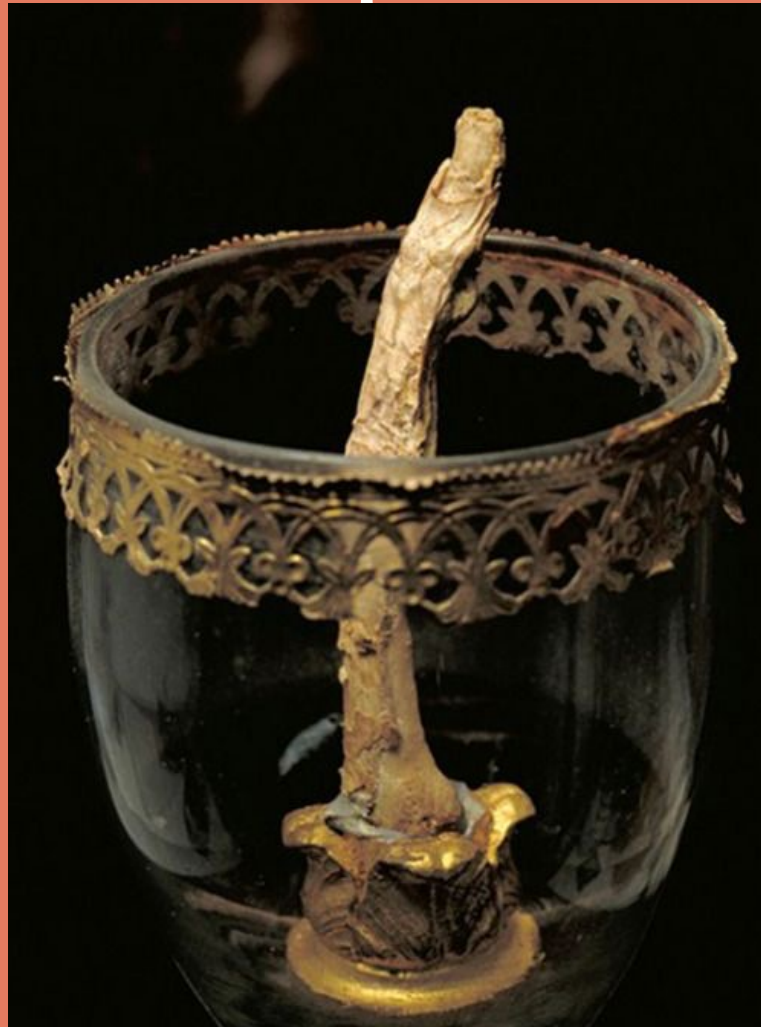

In drie musea / erfgoedinstellingen

Schedel René Decartes

Middelvinger van Galilei

Brein Albert Einstein

Relieken verbonden met *persoon*

- = reden voor voorbehoud rond tentoonstellen en bewaren van menselijke resten *in het algemeen*
- Maar ook: "sacraal" karakter, voorwerpen die *respect* en *ontzag* afdwingen
- Cfr. Musée de l'homme: géén menselijke resten meer tentoongesteld *behalve* de schedel van Descartes

paradox

- Museum: objecten worden er letterlijk op een sokkel gesteld → *apart* gezet, belangrijk kenmerk van *sacralisering*

Relieken zijn ook dingen

Commodificatie, handel, .. (*booming* door internet)

Handel in botresten is *legaal*, met restricties

Cfr. India was 150 jaar lang belangrijkste leverancier van *gestolen* skeletten voor medische scholen in rest wereld

Ban op export in 1985 → clandestiene handel

China: ban in 2008 (→ plastinatie)

Spanning tussen persoons- en object-kenmerken

- Juni 2014 op een veiling van militaire relieken van de slag bij Gettysburg: schedel van een gevallen soldaat te koop, maar na protest begraven met militaire eer
- Vraag naar geëigende manier van omgaan met menselijke resten → geen uniek antwoord op de vraag welke en hoeveel lichaamsdelen een “lijk” vormen

-
- → *Delen* van lichamen staan soms metonymisch voor hele personen, gebeurtenissen,
 - → *hele* skeletten staan soms alleen voor ... een skelet

Choeung Ek memorial Cambodja

Forensische schedel

Twée schedelcollecties UGent

- De gevangeniscollectie (1845-1945)
- De Thomas-collectie (1934-1976...)

gevangeniscollectie

1845 geschonken door Gentse gevangenis aan Universiteit

= 200 schedels van overleden gevangenen

aangevuld tot 300 eind 19de eeuw

Na WO I verder uitgebreid met schedels criminologische antropologie

Roger Soenen: in 1931 kort prof aan UGent, gewezen assistent Prof. Eugen Fischer (*Kaiser Wilhelm Institut für Antropologie und Menschliche Erblehre*) te Berlijn

→ raciaal onderzoek

gevangeniscollectie

Ontslagen na incident, maar in 1941 aangesteld aan Rijksuniversiteit Gent door Duitse bezetter en hoofd van de anatomische collectie

Na WOII: weer ontslagen; opvolger Julien Fautrez vernietigde de collectie

Thomas-collectie

Gegroeid uit forensisch onderzoek voor
het gerecht

Behoud van specimens voor onderwijs

Ook tentoongesteld door Thomas in
universitaire lokalen

Thans in depot in GUM

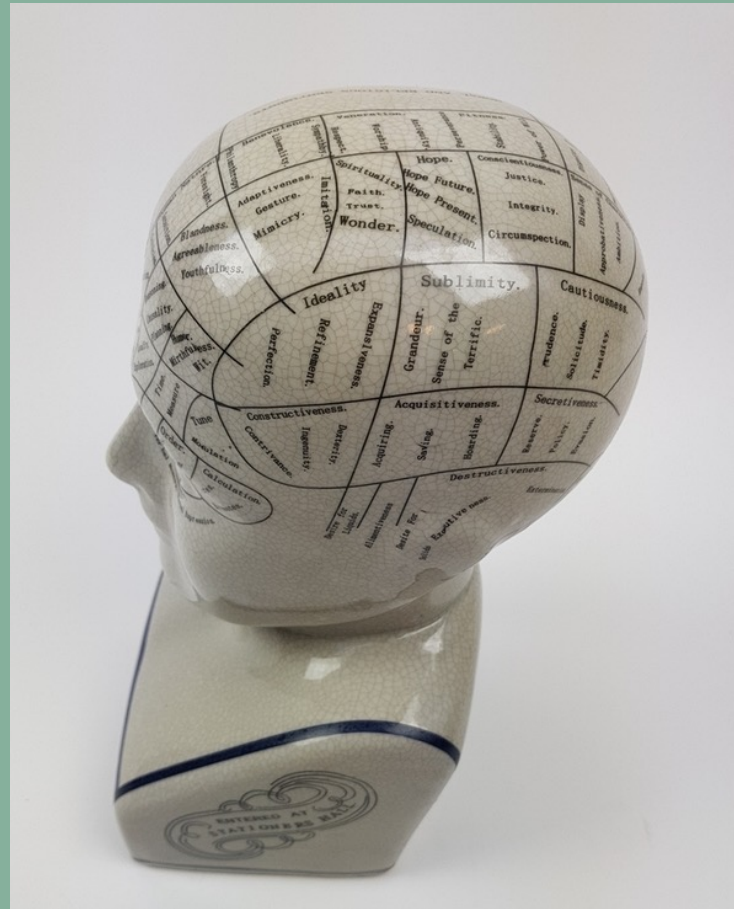
Onderzoek / onderwijs

Personen wiens resten in collecties terecht kamen: geen instemming

Wel wetenschappelijk belang op twee niveaus:

1. Actueel
2. Als “documenten” voor wetenschapsgeschiedenis

Frenologiemodel

Heel gevoelig

Twee voorbeelden ivm Thomas-collectie:
Schedel van een weerstander als gijzelaar
geëxecuteerd door de Duitse bezetter

Schedel van een weerstander na WOII
geëxecuteerd door collaborateurs

Andere voorbeelden

De schedel van Giuseppe Villella in het onderzoek van Cesare Lombroso (1835-1909)

De Ierse reus (Charles Byrne, 1761-1783) in het Hunterian Museum (Londen)

Giuseppe Villella

Schedel bestudeerd als specimen van **criminaliteit**, maar was **politiek tegenstander** van de Italiaanse unificatie

Gestorven in gevangenis in 1864: schedel in 1870 bij Lombroso als bewijs van “atavisme”

Neo-bourbonistische verenigingen spanden in 2009 proces aan tegen Universiteit van Turijn

Eerste aanleg: terug naar dorp Motta Santa Lucia voor begrafenis omdat de theorie van Lombroso achterhaald was

Beroep: blijft in museum

(ook valse theorieën behoren tot de geschiedenis van de wetenschappen en mogen bedocumenteerd worden).

Charles Byrne

De chirurgijn John Hunter (1728-1793) wou lichaam van Byrne voor dissectie
Byrne weigerde de verkoop en ook de beschikking van Hunter over zijn lijk
Hunter liet het stoffelijk overschot stelen
Sinds 2011 meerdere campagnes om tentoonstelling van skelet stop te zetten en Byrne volgens zijn wensen ter zee te bestellen

Ontbreken instemming = regel

Medisch onderzoeks- en onderwijsmateriaal werd tijdens hele moderniteit geroofd uit graven

UK Murder Act van 1751: "in no case whatsoever shall the body of any murderer be suffered to be buried" → rush van artsen en verzamelaars naar executieplaatsen.

Netwerk tussen juridisch apparaat, medische instellingen en "body snatchers" handel in lichaamsdelen

Body snatchers

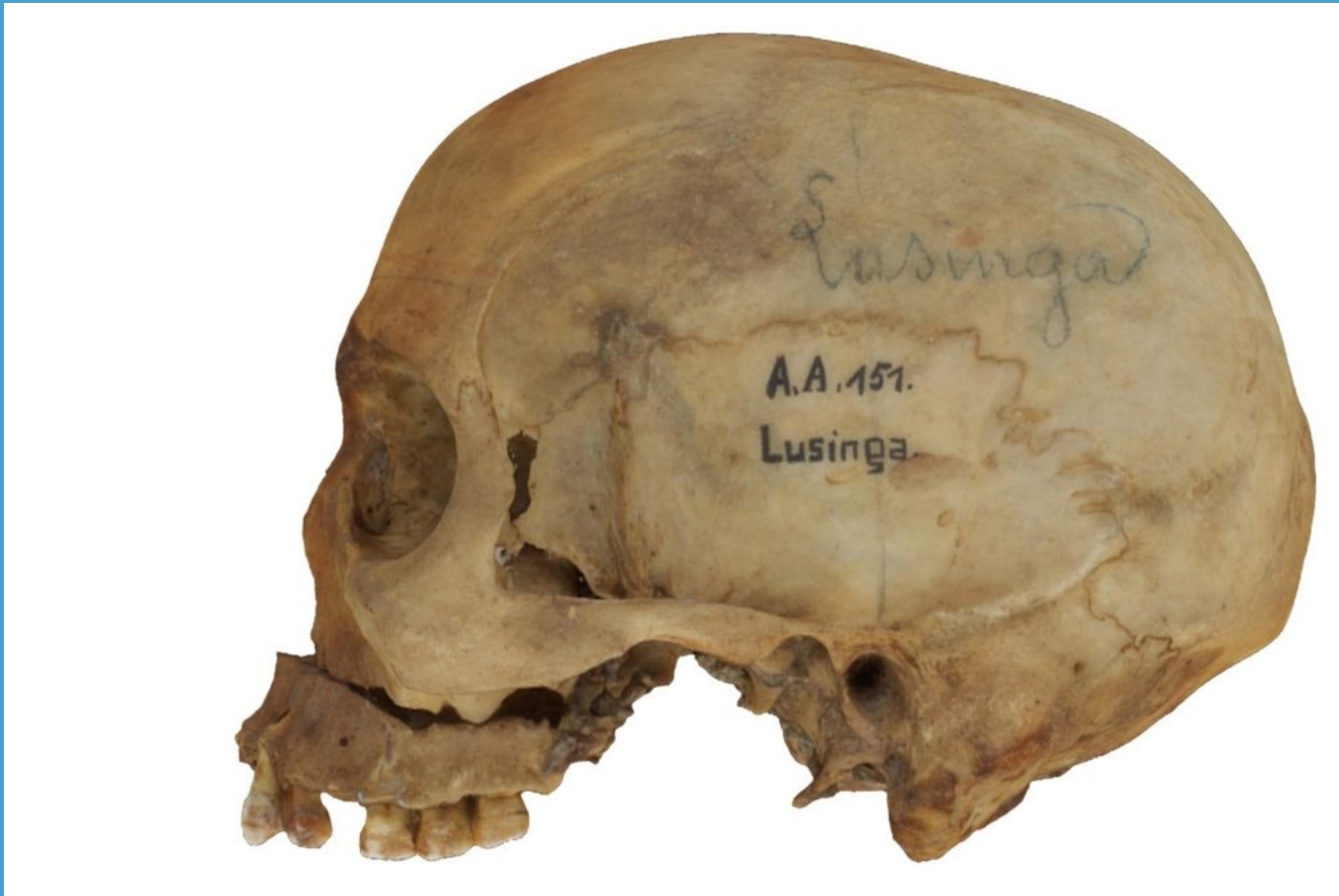
18de begin 19de eeuw UK: Medisch onderzoek alleen op gevangenen gestorven in gevangenis, vondelingen en wezen, en suïcidairen

William Burke en William Hare (in 1826) minstens 16 mensen vermoord om hun lichamen te verkopen voor dissectie.

→ Anatomy Act van 1832: dissectie van *gedoneerde* lichamen mogelijk

-
- Meeste materiaal zonder instemming of tegen instemming “drager” ervan
 - “sacrale” relieken
 - mensen die “geen respect verdienen” (misdadigers, suicidairen, outcasts)
 - “curiosa”
 - ...

Schedel Lusinga (1840-1884)

Raciaal / racistisch onderzoek

Emile Houzé

Algemeen: stelselmatige roof van (delen van) skeletten om “superioriteit” van witte ras “aan te tonen”

Context van de kolonisatie →

Dekolonisering van de museumcollecties

Hele musea gewijd aan raciaal onderzoek

The University of Pennsylvania Museum of Archaeology and Anthropology : 1300 schedels van zwarten (slavernij)

https://migreval.hypotheses.org/files/2019/11/Human-Remains-and-Violence_-An-Interdisciplinary_-Journal-Skulls-and-skeletons-from-Namibia-in-Berlin.pdf

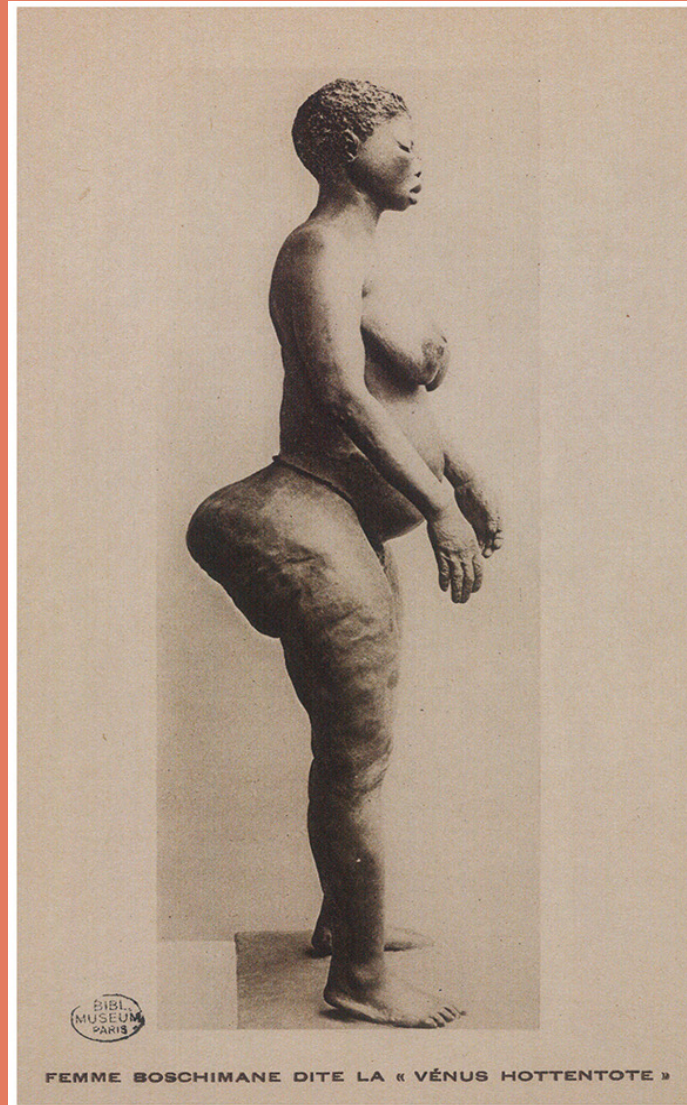
**P. Weindling (2012). “Cleansing” anatomical collections:
The politics of removing specimens from German
anatomical and medical collections 1988–92 . Ann Anat
(194, 3), 237-242**

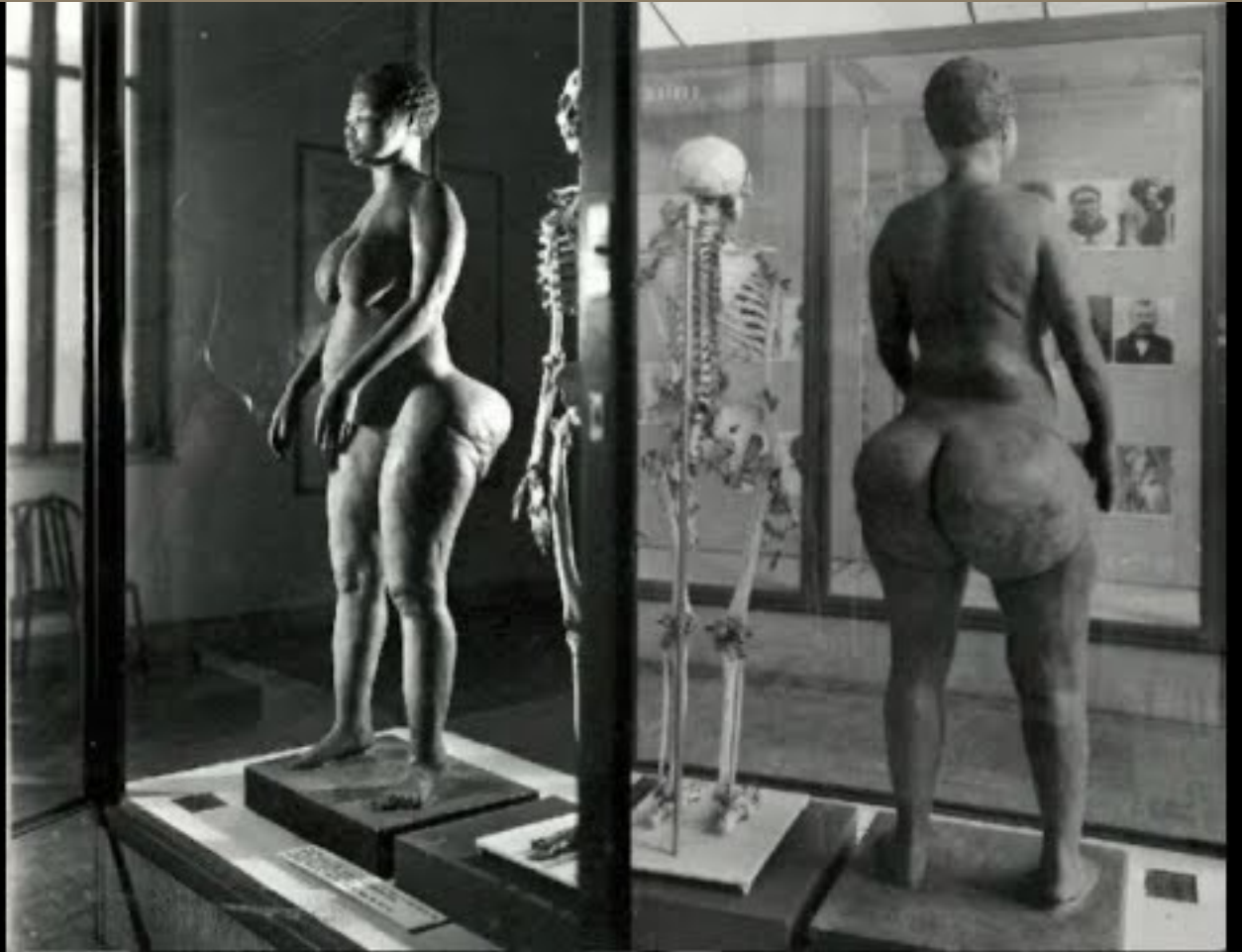
-
- Schatting J. Berryman (2019): ongeveer 5000 aboriginal skeletten in natuurmusea
 - Begrip “contexts of injustice” (Duitse Museumbond): bewaren en tentoonstellen speciaal problematisch wanneer persoon slachtoffer was van onrechtvaardigheid

El Negro de Banyoles

Saartjie Baartman: Musée de l'Homme tot 1974

Menselijke resten in musea

Wat ermee doen?

Bewaren

Tentoonstellen

Openstellen onderzoek en onderwijs

Cremeren, herbegraven

Restitueren

Enkele morele gezichtspunten

Hebben doden belangen?

Personen hebben belangen; lichamen
alleen in relatie to personen

Wat men ook doet met dode lichamen:
de persoon kan er niet meer door
geschaad worden

Gronden voor post-mortem rechten

(J. Feinberg)

Unaffecting harms?

Detachable interests?

Relational interests?

Relational interests

Belangen die voortvloeien uit banden met derden (familie, bekenden, een gemeenschap, ...)

- Mate van persoonsnabijheid als criterium
 - Nominale identificeerbaarheid
 - Identificeerbaarheid met brongemeenschap
- Relatie met nabestaanden (vervaagt na enkele generaties)

Identificeerbaarheid voldoende
voorwaarde voor verwijdering uit
collectie

Proces waarin niet-identificeerbare
“persoon” vervaagt, b.v. na 25 jaar (UK
Museum Code): “expiration of post
mortem rights”

Belang van context (metonymie met
gebeurtenis geeft waarde)

Wetenschappelijke én communitywaarde: oplossingen?

Voorbeeld Mungo Lady

misschien oudste crematie-overblijfselen
van moderne mens (42000 jaar oud
begrafenisritueel)

begraven in een kluis met twee sleutels,
één in handen van de Wetenschap en
één in handen van de lokale Aboriginal
Community.